

Венеција и аустриско-црногорски односи крајем XVIII вијека

До почетка XVIII вијека, од европских држава за Црну Гору једино се интересовала Венеција. Међутим, почетком овога вијека долази до живљег интересовања Русије и Аустрије. Ове двије државе у борби против Турака, у име хришћанске солидарности, све се више интересују за поробљене народе Балкана, а највише за Црну Гору. По свом географском положају и отпору против Турака, Црна Гора је сматрана као најпогоднија тачка на Балкану за покретање и организовање отпора против Турске. У току овога вијека Русија је неколико пута у рату против Турака позивала Црногорце на сарадњу. Та сарадња није се ограничила само на „ратно савезништво“. Русија је, и у очима Црногораца и Европе постала протектор Црне Горе. Наравно, да се то интересовање Русије за Црну Гору базирало на реалним политичким плановима. Објективно, ни народ Црне Горе, без стране помоћи, ни тада, ни касније, није могао водити успјешну борбу против Турака. Тако је у овом вијеку Русија према Црној Гори имала сличну улогу коју је, један вијек раније, одиграла Венеција. Република је Црну Гору сматрала као своју утицајну сферу и разумљиво је да ова преоријентација Црне Горе није могла проћи без отпора Млечана. Још увијек је Венеција имала утицаја на један круг људи, па и до средине XVIII вијека са малим прекидима исплаћивала црногорске главаре. Општа економска и политичка слабост Венеције у овом вијеку била је видна и за Црногорце. Даље, Пожаревачким миром 1718 године Република је завршила своје ратовање са Турском и одржавање добрих сусједских односа са султаном била је основна линија њихове спољне политике. И док Венеција настоји да одржи мир са Турцима, ослободилачка борба народа Црне Горе против Турака развија се по узлазној линији. Зато је сасвим природно да Црногорци траже ослон у оним европским државама које се уздижу и шире на рачун Турске, а то су биле: Русија и касније Аустрија. Чврсте везе између Црне Горе и Аустрије успостављају се тек тада када традиционални руско-црногорски односи тренутно слабе.

У нашој науци досада је доста писано о аустриско-црногорским односима крајем XVIII вијека, али због недостатка извора

цијело питање, како начелно, тако и у појединостима, нетачно је приказано. В. Ђорђевић у свом раду „Црна Гора и Аустрија у XVIII веку“, иницијативу за аустриско-црногорску сарадњу приписује гувернадур Радоњићу. „Гувернадур Радоњић је, пре свега, „сондирао терен“ у Бечу. Он је при крају 1777 год. послао у Беч приморца „грофа“ Николу Марковића, да упита: да ли би ћесарски двор био вољан да прими неколико главара црногорских, који би хтјели доћи да се поклоне царици Марији Терезији и да замоле за њену моћну заштиту Црној Гори“.¹⁾ Крајем ове исте године једна црногорска делегација, на челу с гувернадуром Радоњићем, на путу за Русију, стигла је у Беч. Према томе зашто би гувернадур било потребно да неког упућује у Беч у исто вријеме кад и он сам тамо путује. Ова делегација се била упутила у Русију с одређеним плановима, а одједанпут у Бечу започиње важне политичке разговоре. Делегацију је примио и канцелар Кауниц, који у свом извјештају цару каже, да делегати иду у Русију да би прекинули везе с руским двором.²⁾ Очито је да се ова делегација нија упутила у Русију, да постави ултимат руском двору. То је био само изговор, а они су отпутовали с увјерењем да ће успјешно свршити своју мисију. Сигурно је да делегати нијесу могли знати на какав ће пријем наићи у Русији и њихов важан политички разговор у Бечу не може се тумачити ранијим припремама, јер њих, као што ћемо видјети, није ни било, а тобож упућени Марковић већ одавно се налазио у Бечу. Овај авантуриста, заједно с Божом Каменаровићем, већ од раније је радио код бечког двора, без икаквог знања Црногораца, нудећи Аустрији војне услуге Црне Горе. Црногорска делегација приспјела је у Беч када су планови ових авантуриста већ били започети. Долазак ове делегације могао им је доћи као поручен да би се афирмирали код аустриског двора који је узео у разматрање њихове планове. Засада немамо никаквих доказа на основу којих би могли утврдити, до каквих је односа дошло између Марковића и гувернадуре. Могуће су двије претпоставке: да је Радоњић прихватио његове сугестије и планове, или, да се сам понудио бечком двору када је сазнао за Марковићеве намјере. Тако је дошло до његовог састанка с Кауницем.

Да би боље разумјели и оцијенили почетак, као и ток догађаја који су последице овога уследили, потребно је да укажемо на дотадашњи рад и личност Марковића и Каменаровића. Никола Марковић, поријеклом Будванин, син је Рада Дебеле а по мајци Катарини унук капетана Николе Марковића, такође из

¹⁾ Др. Владан Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија у XVIII веку, Београд 1912, с. 2.

²⁾ Др. Владан Ђорђевић, Исписи из бечких државних архива, Београд 1913, с. 23.

Будве. Своје име везао је за традицију куће своје мајке и помоћу свог рођака Стефана Марковића у Бергаму штампао повељу да је он потомак конта Стефана Марковића из Бара. Повељу је требало да потврди бечки двор са свим тобожњим правима које је 1541 године Карло V дао породици Марковића.³⁾ У Бечу је традицију свога поријекла помакао чак до Фридриха Барбаросе. Не знамо тачно кад је стигао у Беч, али од априла 1777 године већ га налазимо тамо. У септембру ове године поднио је бечком двору један меморијал којим тражи потврду својих привилегија.⁴⁾ У исто вријеме Марковић је поднио свој предлог о Црној Гори. У свим документима који су нам познати нигдје се не помиње да је Марковић црногорски делегат. Напротив, из материјала се види да је Марковић све сам започео, а вјероватно имао и веће личне амбиције у погледу Црне Горе. Али прије него што је понудио своје услуге бечком двору, он се обратио заједно с Франћеском Долчием напуљском краљу. У том меморијалу се каже, како ће капетан Божа Каменаровић скупити око 300 Бокелја за поморску службу Шпанаца.⁵⁾ Тако се створило једно друштво, које је нудило Бокелје и Црногорце разним европским дворovima. Ти планови нијесу били нимало фантастични. Биједи је и раније и касније приморавала народ Црне Горе да се иселава или ступа у војну службу страних дворова. Ово друго било је увијек привлачније за Црногор-

³⁾ Архив САН, Томићева заоставштина. Сву грађу на италијанском језику из Државног архива у Венецији узели смо из Томићеве заоставштине и наводићемо је изворно, а оригинале на нашем језику по сигнатури архива САН Датуме наводимо по новом календару а документе на нашем језику, уколико су датирани по старом, поред тога, навешћемо и нови датум.

Inqu. di stato b. 281. Из извјештаја ванредног провидура у Котору Агостина Соранца од 26 фебруара 1779. Докуменат је приложен уз извјештај генералног провидура од 21 марта 1779.

Cattaro 26 febraro 1779. Qual perchè nato da Cattarina, figlia del capitano Nicolò Marcovich parimenti da Budua si procurò un esemplare del complicato privilegio fatto stampare in Bergamo dal capitano Francesco Marcovich della città medesima, col quale facendosi falsamente credere legittimo dipendente del privilegiato conte Steffano Marcovich d' Antivari la di cui linea rimase estinta, implorò d'essere adpresso agli onori con lo stesso specioso privilegio accordati sino l'anno 1541 dall'imperator Carlo V.

⁴⁾ Inqu. di stato b. 493. Прилог уз извјештај из Беча од 23 децембра 1788. Бечком двору предао је „un memoriale con quale aveva presentato a Sua Maestà l'imperatore vari privilegi da Federico Barbarossa e da Carlo Sesto (!) imperatori gli furono concessi alla di lui famiglia.

⁵⁾ Исто. Conteneva l'indirizzato memoriale, che la persona del capitano Nadal Camenarovich si offeriva di coprire col titolo di ammirante di Scembecchi di Sua Maestà il rè di Napoli obligandosi il detto Camenarovich di raccogliere 300 uomini dalle Bocche di Cattaro ed altri luoghi per servizio di quella marina.

це. А европски дворови у то доба купили су биједнике и плаћенике са свих страна.

Ако се Марковић појавио пред бечким двором с великом титулом и традицијом, Каменаровић је био скромни бокелски капетан. Али његов удио у раду није био мањи од „великог кнеза“. Родом из Доброте, Божа Каменаровић је око 1770 године напустио Боку и за цијело то вријеме није ни једанпут посјетио своју кућу.⁶⁾ Највећи дио тих година провео је у Трсту као трговачки посредник, гдје се повезао с Марковићем. Трговачки посредник постао је политички посредник.⁷⁾ Трећи члан овога „триумвирата“ био је опат Франћеско Долчи, дубровачки емигрант и капелан једне италијанске колоније у Бечу. И када је ово друштво већ навелико нудило Бокеле и Црногорце Шпанцима и Аустрији, у Беч је стигла црногорска делегација, која је последије разговора с одговорним политичким личностима у Бечу, одмах продужила пут за Русију.

Послије одласка црногорске делегације за Русију, Марковић је продужио свој рад код бечког двора. Да ли је црногорска делегација прихватила његове већ започете планове и да ли је он сада радио као њихов опуномоћеник, није нам поуздано познато. Али из једног документа од 27 априла 1779 године сазнајемо да је црногорска делегација при повратку из Русије изјавила Кауницу да она ништа не зна о Марковићевој мисији,⁸⁾ што значи да је Марковић радио по свом нахођењу. У сваком случају и да црногорска делегација није дошла у Беч, Марковић би продужио свој рад. Ако бечки двор није прихватио Марковићеве предлоге, Кауниц је ипак сматрао да би било добро да се инкогнито упуте неколико стручњака у Црну Гору да проуче тамошње прилике.⁹⁾ Прије него што је одговорио на ове Кауницеве сугестије, цар је наредио пуковнику Клебеху да се споразумије с Марковићем у погледу пута за Црну Гору.¹⁰⁾ Али одмах последије овога цар је промијенио мишљење и наредио 25 децембра Кауницу да се Марковићу исплати за пут 400 до 500 дуката и да му саопшти да ствар још није зрела да би се донијела коначна одлука.¹¹⁾ Марковић се упутио у Црну Гору и развио живу агитацију међу Црногорцима и успио да придобије црногорске глава-

⁶⁾ С. Мијушковић, Политички маневри гувернадуре Јована Радоњића, Историски записи IX, с. 163.

⁷⁾ Inqu. di stato b. 517. Из извјештаја млетачког конзула у Трсту. Trieste 9 settembre 1780.

⁸⁾ Др. Душан Лекић, Спољна политика Петра I Петровића Његоша. Петитије 1950, с. 40.

⁹⁾ В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 2.

¹⁰⁾ Д. Лекић, н. д. 38.

¹¹⁾ В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 2.

ре.¹²⁾ У Црној Гори одмах су се заинтересовали за Марковићеве планове, па је била састављена и једна делегација која је кренула за Беч, док је Марковић мало раније отпутовао.

У међувремену дошло је до нове спољнополитичке ситуације Аустрије. 1778 године букнуо је рат за баварско наслеђе између Пруске и Аустрије. И када је Марковић дошао у Беч, Биднер му је одмах поставио питање како да ускладе досадашње планове са новонасталим ратом.¹³⁾ У то вријеме црногорска делегација из Црне Горе била је на путу за Беч. Приликом пролаза кроз Трст Марковић је обавијестио Каменаровића да у Риједи сачека ову делегацију, што је Никола и урадио. Каменаровић је заједно с делегацијом из Ријеке преко Трста пошао за Беч. Успут Каменаровић је наговорио делегате да у Бечу изјаве како су заиста упутили Марковића да у име њихово понуди Црну Гору аустриском двору, па је и сам Каменаровић написао једно писмо, којим тобоже Црногорци овлашћују Марковића да ради у име њихово. Али овај фалсификат је брзо пропао када је делегација заједно с Марковићем примљена код Биднера. На питање министра унутрашњих послова Аустрије, да ли су заиста они упутили Марковића, делегати су одговорили да га познају, да је њихов пријатељ, али да од њихове стране није упућен. Изненађени министар могао је само да каже: „Какви су ово колачи?“ и да смјеста отпусти Марковића. Биднер је наставио разговор с делегатима и тражио од њих четири хиљаде људи у случају рата. Делегација је изјавила да могу служити само у близини Црне Горе. Овим неизвјесним одговором преговори су завршени.¹⁴⁾

Тако су почели да се развијају аустриско-црногорски односи у овом периоду. Сви ови преговори и путовања црногорских делегата, а посебно рад Марковића и Каменаровића, нијесу остали непознати Млечанима. Ток ових односа они почињу да прате од краја 1778 године. Али када су видјели да се ради о важним стварима, они су брижљиво прибирали податке и за раније догађа-

¹²⁾ Inqu. di stato b. 493. Прилог уз извјештај из Беча од 23 децембра 1788.

Giunto il Marcovich nel Monte Nerro intraprese l'effettuazione della cosa, assicurando que' capi che egli era stato spedito dallo stesso imperatore che li desiderava a lui soggetti e per render in qualche modo probabile la sua asserzione, regalo ad alcuni di quei principali varie medaglie.

Од свих наших историчара који су се бавили овим питањем, изузев Лекића, ниједан није знао да је Марковић дошао у Црну Гору. Па и Лекић о овоме закључује посредно, али тачно. Д. Лекић, н. д., 40-41.

¹³⁾ Исто, Presentandosi il Marcovich in Vienna dal signor Bidner gli disse, che conveniva cambiar direzione nell'affare concertato, per l' insorta emergenza della guerra, in cui si trovava Sua Maestà l'imperatore.

¹⁴⁾ Исто. Пошто за ток ових догађаја недостају датуми, то не знамо тачно којих мјесеца 1778 године се ово збивало.

је. Од Будве па до Беча Република је ставила у покрет свој јавни и тајни апарат. Тако смо ми у могућности не само да пратимо став Млечана према аустриско-црногорским односима, него да употпунимо и провјеримо досадашње податке о тим односима.

Неуспјех Марковићевог и Каменаровићевог фалсификата у Бечу био је само тренутан. У Бечу се сматрало да ће рат трајати много дуже, а Марковић је обећавао да ће додати војнике. Сам Марковић није тако лако одустао од дотадашњег плана. У тој игри он није имао што изгубити, а ако добије, добит би била велика. Он се поново обратио Биднеру и овај пут заједно с Каменаровићем поднио конкретан предлог о скупљању добровољаца у Црној Гори за аустриску војску. 28 новембра 1788 године Марковић и Каменаровић поднијели су аустриском двору опширан меморијал који овдје доносимо у пријеводу:

„Падајући пред узвишене ноге Његовог Величанства са оном понизношћу и жаром у души што нас задахњује живом и ватреном жељом да постанемо и умремо као вјерни и заслужни поданици ове узвишене куће, по примјеру наших предака, излажемо наше вјерне намјере у садашњим ратним околностима.

Рођени у Боки Которској, која граничи Црном Гором, Албанијом и Војводством Херцеговина, знамо (на основу) непрекидних видних доказа, да су они народи природно предани оружју и да ће они добровољно прихватити понуду да се ставе у службу и да које силе, кад им се омогући слободно укрцавање и вођство, без обзира на њихову оскудицу и трошкове који су најжалост потребни.

Међутим, од значаја је њихова ратна нарав и слобода да се по жељи иселе гдје им се свиђа, као и њихова природна наклоност оружју. Ми двојица, који имамо у онима странама и пријатељства и родбину, нудимо се по примјеру наших предака да скупимо један знатан број на задовољство Његовог Величанства, али под условом слободних тиролских јединица, одјевени и наоружани на њихов начин са њиховим официрским кадром закључно до капетана, будући да је ово једина примамљивост и средство да их одмах имате у великом броју и с таквом потчињеношћу и вјерношћу да би били непоколебљиви извршиоци заклетве којом ће се заклетти на вјерност.

Њихов превоз, који би се обавио морем у аустриске земље био би лак, када би по том предмету Његово Величанство се удостојило да изда наредбе односним управницима Трста и Ријеке.

У нади да ћемо наићи на добро срце Његовог Величанства и узвишене одлуке, молимо још, да нас у том случају снабдијете узвишеним патентима и војничким одијелима.

Промеморијал

Труд који смо подузели да скупимо двије хиљаде људи и још више, како би Његово Величанство имало што већи број бораца из оних страна и да би извршили своје намјере, обавезујемо се по заповијести услова, које се тичу ове јединице, као и за трошкове превоза, остављајући понизно све најмудријој одлуци Његовог Величанства.

1) Најприје, тражи се да се одијевају и наоружавају на њихов начин.

2) Да официрски кадар, закључно до капетана буде од њиховог кадра, са оном платом коју уживају други официри истог ранга, будући да је ово најјачи мамац и средство да их добијете без оклијевања и у великом броју.

3) Осим хлеба да имају плату од четири гроша, која ће почети да им тече од првога дана укрцавања. Непријатељски плијен који они управе, да потпуно њима остане.

4) Чим се рат заврши да имају пуну слободу да се врате својим кућама, они који у доба мира неће да остану у служби Његовог Величанства, не рачунајући занатлије овдје. Они који остану рањени и сакати препоручујемо Његовом најмилостивијем милосрђу.

Што се тиче трошкова око њиховог превоза у Трст или у Ријеку, они ће пасти на рачун Његовог Величанства, тако да ће се удостојити наредбе о вођству према његовом нахођењу.

Ово је што имамо част да понизно изложимо, подвргавајући се за све и у свему највећим намјерама Његовог Величанства, које се изнад свега умољава да добродушно награди наш труд и да нас снабдије патентима и војним униформама.

Додатак меморијалу

О члановима који се односе на трупе које ће бити доведене у Трст или у Ријеку до краја марта.

1) За вријеме пловљења царских и других бродова, Његово Величанство дозволиће по један цекин по глави и по два цекина за плату и хлеб, до доласка у Трст или у Ријеку без разлике између официра и подофицира.

2) Наређење царском конзулу у Дубровнику да израчуна плату за људе који ће се укрцати десет миља далеко од Дубровника на слободној обали Жањо (Zagno), или наименовање једног комесара који ће у слободним мјестима укрцавања трупа доћи са нама и имати нешто новца. Такође је неопходно потребно да се скупи двије или три хиљаде, још и више храбрих и вриједних бораца из оних страна.

3) Да ова јединица буде прихваћена у Трсту или у Риједи. Плата једном подофициру да буде деветнаест карантана, а ше-

сторици каплара у чети од двјеста људи, петнаест карантана и дванаест карантанских круна, подразумијевајући увијек поред тога и хлеб.

4) Официри, то јест један капетан, један први поручник и један потпоручник за сваку чету људи имаће једнаку плату као и остали официри сличног ранга.

5) Капетани царских лађа имају да се снабдију потребним провијантом за опскрбу трупа за вријеме превоза и у случају потребе новца даће им се један предужам од осам стотина до хиљаду цекина, према потреби, преко дотичних управа Трста и Ријеке. Предужам ће им се одбити од одговарајуће суме за пловидбу, плате и хлеб за трупе, наиме три цекина по глави у свему и за све.

6) Слично и за нас један предужам од четири до пет стотина цекина, који нам је потребан поред путних и других трошкова и да нас снабдијете потребном робом коју би понијели у оне стране, да би извршили потребни обичај и дужно признање старјешинама ових слободних мјеста, и на крају, том милостивом пажњом добиће се у брзини скупљања трупа. Јер отезањем и чекањем једних на палуби брода, док други не дођу да употпуне утовар речених бродова, проузроковала би се знатна штета, како у пловидби која би трајала мјесецима и данима, тако и у опскрби, која би, док би једни боравили на палуби до доласка других људи, била потрошена са нашом најтежом штетом.

Овај предужам који би користио и у брзини и у опскрби, биће како смо горе рекли, одбијен и одузет од суме са нама уговорене за пловидбу, плату и хлеб речених трупа¹⁵⁾

Цио план био је детаљно разрађен. Предвиђено је и обухваћено све за један овакав подвиг. Аустриски двор поклонио је пуну пажњу овом предлогу, пажљиво га проучио и већ 17 децембра 1778 године склопљен је уговор у десет тачака на италијанском језику. У име двора уговор је потписао генерал Карамели, потпретсједник Дворског ратног савјета. Уговор у цјелини гласи:

„Конвенција, која је по врховној заповијести Његовог Царског и Краљевског Величанства утврђена и закључена између царско-краљевског Дворског ратног савјета и кнеза Николе Марковића и капетана Божа Каменаровића, за заслуге које су показали у формирању једне добровољачке јединице од становника Црне Горе под следећим условом:

Прво. Именовани кнез Никола Марковић и капетан Божа Каменаровић нуде се да прикупе за службу Његовог Величанства

¹⁵⁾ Inqu. di stato b. 493. Прилог уз извјештај из Беча од 23 децембра 1778.

за вријеме садашњег рата једну добровољачку јединицу, састављену од шест чета, свака са свега двјеста редова — војника искључујући официре и ниже официре. Да се пази да хиљаду и двјеста редова — војника буду становници Црне Горе, изабрани и по физичким особинама и по годинама за милицију.

Друго. Предлагачи се обавезују да ће скупити до краја идунег марта 1779 (године) наведени број од хиљаду и двјеста војника у мјестима Сењу и Ријеци. Њима, када ово испуне, биће исплаћено из царско-краљевске благајне за учињене трошкове превоза до Сења и Ријеке по један цекин по глави, без разлике дали су официри или војници и два цекина за издржавање за вријеме транспорта, једнако без икакве разлике личности, свега три цекина по глави, као признати рачун за све учињене трошкове за скупљање и транспорт ове добровољачке јединице у Сењу и Ријеци.

Треће. Предлагачима се допушта да могу за сваку од шест чета изабрати официрски кадар, то јест: капетана, поручника и потпоручника из народа или од главара Црне Горе. Такође за сваку чету могу именовати подофицире и по шест каплара од истог народа.

Четврто. Речени официри уживаће до дана доласка у Сењ или у Ријеку, заједно са хиљаду и двјеста људи, исту награду као и остали царско-краљевски официри њиховог ранга; слично, од истог дана, подофицири ће поред хлеба, добивати у новцу деветнаест карантана дневно, каплари петнаест карантана и редови дванаест карантана.

Пето. У погледу овога новца, знатно увећаног, а према тражењу предлагача, војници од подофицира па наниже, треба да се снабдијевају за вријеме рата својом одјећом према обичају земље и најмањег оптерећења државне благајне, и да се наоружају властитим пушкама, сабљама и свим потребним, тако да никада на државну благајну не могу рачунати ни за најмању ствар или какво добротинство било у погледу војничке униформе или одјеће или какву било врсту наоружања.

Што се тиче униформе официра, оставља се предлагачима према њиховом нахођењу.

Шесто. По тражењу предлагача у погледу различитих претходних трошкова, које су исти учинили о свом трошку, на њихову признаницу исплатиће се предујам од хиљаду фиорина, али да су исти обавезни да се од реченог предујма одбија за транспорт и издржавање војника приспјелих у Сењ или у Ријеку, док не почне (исплаћивање) три уговорена унгара по глави.

Седмо. Такође ће се учинити потребни предујам да би се снабдјели свим потребним намирницама они бродови, који из Сења, Ријеке или Бакра буду упућени у Боку Которску да тран-

спортују хиљаду и двјеста понуђених војника и за снабдијевање уобичајеном опскрбом за вријеме транспорта. Али остаје претходна клаузула да ће такође сви ови трошкови и предујам бити надокнађени из царско-краљевске благајне одбијајући касније, као у претходној тачци од овога три цекина по глави у свему и за све уговорене и за све учињене трошкове било до Сења или до Ријеке.

Осмо. Да би укрцали хиљаду и двјеста људи, даће се предлагачима за трошак који им је потребан за њихове потребе један предујам од двије стотине цекина али подразумијевајући да је овај (предујам) обухваћен у трошкове од три цекина по глави.

Девето. Да нема никакве сметње да ова добровољачка јединица може собом повести једног војног свештеника и једног хирурга из реченог народа и вјероисповијести. Они ће добијати не само три цекина до њиховог доласка у Сењ или Ријеку, него ће такође уживати исту награду која се даје осталим редовним капеланима и хирурзима у армији.

Десето. Такође се дозвољава реченој јединици слободна употреба плијена који одузме непријатељу, али са изузетком да вјерно буду враћени топови, трубе, заставе, стјегови и други слични трофеји и ратни знаци, као и сва муниција и сва оруђа сродна пољској артиљерији, сви велики непријатељски магацини, војни пси и све контрибуције било које врсте које нареде генерали-команданти, за коју би наплату евентуално било наређено реченој јединици у непријатељској земљи. Осим тога, цио освојени непријатељски пртљаг, животиње, кола и свака врста оружја и наоружања, досљедно све то остаје у припадништву за наоружање и одијевање од чега ће ипак бити остављено реченој јединици, једино када јој је неопходно потребно за властиту употребу. Напротив, треба вратити све оно што се освоји од непријатеља у коњима од непријатељске коњице, оружје и оруђе било које врсте која нијесу сродна (наоружању) јединице и све ово улази у оне награде, које ће према приликама одредити и означити генерали-команданти.

За испуњење овога горњег учињена је и учвршћена ова садашња конвенција у сагласности са врховном заповјешћу Његовог Величанства, не само од мене потписаног у име царско-краљевског Дворског ратног савјета, него такође од именованих: кнеза Николе Марковића и капетана Божа Каменаровића, потписана. За ове последње са одређеном обавезом, ова конвенција *ipso facto* се поништава у оба случаја ако исти предлагачи не испуне речене услове, или у цјелини, или у будуће ако је не испуне у једном или другом члану, а да исти не могу тражити какву отштету и обавезни су да одмах врате примљени предујам и друге учињене трошкове из благајне.

За вјерност горњег, ова конвенција је направљена у два истовјетна примјерка и од мене потписана и слично потврђена и овјерена упоредним печатима кнеза Марковића и Каменаровића. Од два примјерка, један ће бити додијељен департаману Дворског ратног савјета, а други Марковићу и Каменаровићу.

Направљено у Бечу у Аустрији“.¹⁶

О овом уговору, као и ранијем Марковићевом и Каменаровићевом раду, млетачки амбасадор у Бечу Никола Фоскарини сазнао је кроз неколико дана: овој двојци Бокеља придружио се у Бечу Стефан Дешковић—Фуризо, син надинтенданта Вргорца. У априлу мјесецу он се упутио у Венецију да тражи повишење плате, али кад му то није успјело, прешао је у Беч, гдје се почетком маја упознао с Марковићем и Каменаровићем и на њихово наговарање остао с њима, све до последњег часа.¹⁷

Истог дана када је потписан уговор Каменаровић и Марковић добили су пасоше. Било је ријешено да ова двојица отпутују за Карловац а Долчи и Дешковић за Ријеку и ту сачекају своје другове. 18 децембра Никола и Божо су отпутовали док су њихови сарадници остали у Бечу. Али Дешковић мјесто да отпутује за Ријеку, 29 децембра са хрпом докумената упао је у млетачку амбасаду.

За Млечане је ово било велико и непријатно изненађење. Њихова обавештајна служба, све до тада о томе није ништа знала. Велики број докумената речито је говорио о дотадашњем раду двојице њихових поданика. Од тога тренутка они мотре за Марковића и Каменаровића и придају им онај значај и улогу које они заиста нијесу имали. Млетачком амбасадору, а ускоро и Венецији, било је познато све осим уговора. Из Венеције су одлучно налагали Фоскаринију да дође до конвенције. Послије дужег времена он је у томе и успио, али тек у јуну 1779 године.¹⁸

Журба којом је склопљен уговор као и хитно спремање за пут јасно показује да се бечком двору журило. У Венецији су одмах подузели потребне мјере, како би спријечили остварење овога плана. Инквизитори су упутили генералном и ванредном провидуру у Котору опширне инструкције да се не бирају средства против Марковића и Каменаровића.¹⁹ Већ у јануару Божо и Никола заједно с Долчијем стигли су у Дубровник, који је требало да им послужи као база за њихове планове у Црној Го-

¹⁶) Inqu. di stato b. 493. Прилог уз извјештај млетачког амбасадора у Бечу. Scembrun 26 giugno 1779.

¹⁷) Inqu. di stato b. 493 од 23 децембра 1788.

¹⁸) Inqu. di stato b. 493. Scembrun 26 giugno 1779. Амбасадор је дошао до овог уговора ситним митом неког чиновника из Дворског ратног савјета.

„Facendogli tenere un presente di cere, caffè e rosoli per valore di fiorini duecento e settantacinque.“

¹⁹) Inqu. di stato b. 50. Venezia 1779, 21 gennaio.

ри. Из Дубровника су се упутили у Паштровиће, а одатле прешли за Црмницу, гдје су према обавјештењу ванредног провидура у Котору успјели да с претставницима црмничких главара склопе један уговор за војну службу Црногораца аустриском двору.²⁰ Послије Црмнице обишли су још неке крајеве Црне Горе и вратили се у Дубровник. У Црној Гори, а у првом реду у Црмници, Марковић и Каменаровић су формално врло брзо успјели. Готово није постојало никакве опозиције њиховим плановима. Једина личност, која се овоме супротстављала био је стари владика Сава, вјерујући да то може изазвати сусједне Турке на неку акцију против Црне Горе.

Ако су млетачке власти у Котору пажљиво мотриле на Марковића и Каменаровића, то су се и они потрудили да њихове препреке уклоне. И када су по њиховом схватању успјели да успјешно заврше посао у Црној Гори, упутили су из Дубровника 19 фебруара протест ванредном провидуру у Котору, наравно у име царског величанства. Они су оптуживали провидура, како тајно подбада скадарског пашу и даје велика обећања владици Сави и осталим главарима. Осим тога, довели су два брода у воде Молунта, с намјером да њих ухвате.²¹

Како су Марковић и Каменаровић обећавали ванредном провидуру да млетачке поданике неће врбовати за војну службу бечког двора, а можда су, по инструкцијама из Беча, заиста тако и мислили, њихов рад у Црној Гори ускомешао је и неке Паштровиће, мада је већина била лојална. Због географског положаја Паштровића, цијела мисија Марковића и Каменаровића није се могла успјешно завршити без њихове помоћи, или бар благоданаклоне неутралности. Извјесна група Паштровића треба-

²⁰) Inqu. di stato b. 281. Прилог уз извјештај генералног провидура у Задру од 21 марта 1779.

Cattaro, 26 febrero 1779.

Portarono in Pastrovichio, quindi a Cernizza ove con quelli primati stabilirono l'unione di questi huomini fosse possibile al servizio dell'imperatore.

²¹) Inqu. di stato b. 281, Прилог уз извјештај генералног провидура из Задра од 21 марта 1779.

Ragusa 18 febrero 1779.

Eccellenza,

Essendo con piena certezza informati che Vostra Eccellenza adopera tutti i più vevoli mezzi onde impedirci di trasportare per le SS. CC. RR. ed AA. Maestà un corpo già fatto libero e volontario de Montenegrini di cui siamo alla posta spediti ufficiali direttori, senza toccarne un suddito del Serenissimo dominio di Venezia di cui essendo nati sudditi ci vantiamo d'averla sempre fedelmente servito essendo, diciamo, giusto a nostra notizia e certezza che ella non solo vada procurando di sollevare secretamente il bassà di Scutari ed il capitano d' Antivari, con averne inoltre fatte delle grandiose promesse ai vescovi de Montenegrini e loro capi, ma eziandio abbia messe due galeotte nei parti di Molontà, forse per tenere insidie alle vostre vite, le significiamo che ella rendera conto a cagione di tutto ciò ed all' Augusto corte di Vienna al di cui servizio ora fedelmente ci troviamo.

ло је да одржава сталну везу између Дубровника и Црне Горе. Неки су се у том правцу ангажовали, али без успјеха. Млетачке власти су их ухапсиле, а генерални провидур је издао привремену наредбу којом се забрањује пловидба млетачким поданицима у Боку.²²

Марковић и Каменаровић су заиста били увјерени да ће план до краја извести. У Црној Гори добили су пристанак. Док су Божо и Никола дијелили новац и поклоне црногорским главарима, они су њима давали обећања. Али када је заиста требало да се изврши укрцавање, Црногорци одустадоше од тога. Почетком априла дошло је шест аустриских бродова и усидрили су се поред Шкоља, пред Будвом.²³ Марковић је послао Каменаровића у Црну Гору, док је он остао на броду. Том приликом он је упутио једно писмо Теодосију Марковићу, да утиче на владика и остале главаре да би се што прије извршило укрцавање. Теодосије не само да се ангажовао, него је писмо одмах упутио ванредном провидуру у Котору.²⁴

Питање укрцавања толиког броја људи из Црне Горе било је за Црногорце и те како важно. Такво питање могао је само да ријешити општи црногорски збор.²⁵ На збору је већина била против тога и донијета је одлука да се свакоме запали кућа ко напусти земљу, док је владика Сава запријетио изопштењем из цркве свакога ко би пошао да служи бечки двор.²⁶ Па чак и самог Каменаровића Црногорци нијесу пустили без откупа. Тако је потпуно пропао њихов план, а такође и оне групе људи у Црној Гори, који су из ове трговине настојали да извуку личну корист. Да би нечим оправдали свој неуспјех пред бечким двором, Каменаровић је успио да од неких црногорских главара, и то вјероватно за новац, набави потврде, како су Млечани омили цијелу акцију.²⁷

Ова акција Марковића и Каменаровића није остала непозната ни француском конзулу у Дубровнику. Из његовог извјештаја од 5 априла види се, да му је у главним линијама био

²²) Inqu. di stato b. 281. Прилог уз извјештај генералног провидура из Задра од 21 марта.

²³) Inqu. di stato b. 281. Прилог уз извјештај генералног провидура из Задра од 26 априла 1779.

²⁴) Inqu. di stato b. 281. Писмо није датирано и приложено је извјештају провидура из Задра од 26 априла 1779.

²⁵) Inqu. di stato b. 281. Прилог уз извјештај генералног провидура из Задра од 26 априла 1779.

²⁶) Исто, Che sia incendiata la casa a chiunque fosse per emigrare dalla patria. . . Il vescovo Sava pubblicò la più rigorosa scomunica contro quelli che volessero abbandonare le proprie abitazione ed impiegarsi sotto le insegne di estera potenza.

²⁷) Исто.

познат услов укрцавања Црногораца.²⁸ А у свом другом извјештају од 24 априла пише: „Оних пет лађа су се вратиле натраг не мотаваши да успјешно изврше свој посао. Турци су се успротивили на својој територији, а Млечићи су са своје стране чинили исте потешкоће у јужној Далмацији, у околини Будве. Ове лађе се сада налазе у Каламоти и чекају наређење из Ријеке“.²⁹ Међутим, као што смо видјели, главни разлог овог неуспјеха био је у одлучном ставу већине Црногораца, да не напуштају своја огњишта.

Али једна група главара покушала је да искористи интересовање Аустрије и да из тога извуче што више користи. Црмнички главари који су углавном и прихватили Марковићеве планове, упутили су једну делегацију у Беч. Ова делегација поднијела је аустриском двору претставку у име цијеле Црне Горе. Та претставка је од 9/20 априла 1779 године, дакле из истог времена када су се аустриски бродови празни враћали.³⁰ У њој нема ни помена о давању војника аустриском двору, него напротив траже од њих да их приме „под крило могуће отбране Ваше и славне деснице“.³¹ А као делегати у Беч упућени су: војвода Михаило Пламенац, кнез Ђорђе Пламенац, капетан Стеван Кнежевић и секретар Давид Радановић.³² Када је ова делегација стигла у Беч, није нам познато, али сигурно је да је стигла касније, него црногорска делегација из Русије.

Црногорска делегација, разочарана у Русију, при проласку кроз Беч, покушала је да у Аустрији нађе заштитника. Делегација је по свој прилици стигла у Беч средином априла, и пошто је претходно водила усмене разговоре с Кауницом, 22 априла 1779 године поднијела је писмени предлог, којим под одређеним условима тражи протекторат Аустрије.³³ Аустриски двор је с пажњом одбио ову понуду и делегација је крајем априла отпутовала за Црну Гору.

О предлозима делегације која је из Црне Горе упућена за Беч расправљано је тек почетком јула. И ова делегација, као и претходна, тражила је заштиту аустриског двора, али је ипак примијетила да су Радоњићеви захтјеви претјерани.³⁴ Та при-

²⁸) Д. Лекић, н. д., с. 41-42.

²⁹) Исто, 42.

³⁰) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 4-5. Пошто је докуменат писан и датран у Црној Гори, мислимо да је написан по старом датуму и у тренутку када је Марковићев неуспјех био очевидан.

³¹) Исто, с. 5. Докуменат су потписали: митрополит Арсеније Пламенац, сердар Мојсеј Пламенац, сердар Јован Ђурашковић и војвода Стијепо Маргиновић.

³²) Исто, с. 15.

³³) Исто, с. 6-11.

³⁴) Д. Лекић, н. д., с. 53.

шједба је уствари мала лицитација двију супарничких струја у Црној Гори. Уосталом, аустриском двору било је јасно да има двије понуде у име истог народа и цар је с правом примијетио „да се посланицима објасни да се њихова понуда још не може сматрати као понуда целог народа“.³⁵ И према овој делегацији цар је заузео готово исти став као и према претходној: изгледа на даље преговоре и сарадњу остали су отворени.

За Аустрију Марковић и Каменаровић још нијесу били одиграли коначно улогу. Врбовање Црногораца за војну службу аустриског двора није већ било актуелно, јер рат између Пруске и Аустрије, посредовањем Русије, завршен је Тјешинским миром у љето 1779 године. Цар им је додијелио пензију и дозволио да се населе у Аустрији.³⁶ Међутим, Млечани су се живо за њих интересовали. Ваљало је о њима као „државним непријатељима“ покупити све податке и даље пажљиво мотрити на њихов рад и друге личности за које се сумња или зна да одржавају везе с њима. Такође двије црногорске делегације у Бечу биле су предмет живог интересовања Млечана. Везивање Црне Горе за Беч Млечанима је за њихове интересе изгледало опасније него руска заштита. Ванредни провидур у Котору одмах је упутио једног агента гувернадуре,³⁷ а једну другу повјерљиву личност владици Сави. Владика Сава је био још једина значајнија личност у Црној Гори на кога су Млечани имали утицаја. И раније и сада, они су могли ситним поклонима осигурати наклоност и пријатељство овог слабића. Ванредни провидур је успио да наговори владику, да пише руском посланику у Бечу и аустриском у Цариграду, претстављајући рад гувернадуре као обману.³⁸

Од свих ових групација у Црној Гори, од којих је свака настојала да се аустриском двору претстави као једини и истински претставник Црне Горе, најјача је била гувернадурова „партија“. И зато је он у даљим догађајима остао доминантна личност тога доба. И Млечани су на њега тако гледали.

Сам гувернадур, сердар Петровић и архимандрит Петар по повратку у Црну Гору, саопштили су народу да ће у Црну Гору доћи из Аустрије једна истакнута личност. На овај начин они су покушали да свој неуспјех у Бечу прикажу као успјех, и у току цијеле 1780 године они су настојали да народ увјере да њихова мисија није била без резултата, настојећи да искористе сваку вијест у том смислу. Сам гувернадур покушао је у току јула да успостави везе с бечким двором и у том циљу отпутовао

³⁵) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 22.

³⁶) Исто, с. 22.

³⁷) С. Мијушковић, н. д., с. 165.

³⁸) Исто, с. 166.

у Дубровник, гдје се нашао с Марковићем и Каменаровићем, од којих је добио неке вијести и писмо. Изгледа да је писмо владике Саве у Беч имало извјесног дјejства, пошто је гувернадур од свог пријатеља Шаровића добио вијест да се не треба ничему надати од бечког двора, због клевета владике Саве.³⁹ То је довело до оштрог сукоба између гувернадура и владике, а у народу изазвало негодовање против гувернадура, који стално обећаје да ће ускоро доћи царев претставник у Црну Гору. Положај гувернадура ни послије смрти владике Саве (26-II-1781) није се много поправио. Неизвјесност је била потпуна, народ незадовољан а непријатељи свуда околo. Ситуација је била исувише опасна за гувернадура. Он је то добро учио и предузео је све потребне мјере, како би поправио свој положај. Одлучио је да отпутује у Беч и крајем априла 1781 године покушао је да добије пасош од млетачких власти у Котору, али су то оне одлучно одбиле.⁴⁰ Преко својих пријатеља у Боки, гувернадур се тајно ноћу између 4 и 5 маја укрцао на државни брод којим је командовао капетан Прокопије Живковић и отпловио за Трст.⁴¹ У друштву Радоњића били су: поп Јово Ђурашковић и Нико Ђуров Петровић, синовац владике Василија.⁴² Гувернадур је понио собом молбу у име црногорског збора од 15/26 априла.⁴³ По свој прилици да тај збор није ни одржан, пошто у млетачким извјештајима из тога времена има података и о безначајнијим догађајима у Црној Гори, а о једном таквом догађају на коме се ријешава једно значајно питање нема никаквог помена. Али пред бечким двором требало је иступити у име цијелог „общества черногоорскога“. Ова молба не садржи никакве конкретне предлоге; углавном тражи се заштита бечког двора па и то прилично неодређено.

Ова нова делегација за Беч изазвала је Млечане на још одлучније мјере. Прво је покренут судски поступак против Живковића⁴⁴ и поштрена пажња дуж цијеле јадранске обале. Делегација је стигла у Трст 19 маја и послије пет дана задржавања продужила је за Беч.⁴⁵ У Трсту се овој делегацији придружио и капетан Каменаровић.⁴⁶ Дотадашње искуство с бечким

³⁹⁾ Исто, 166-167.

⁴⁰⁾ Исто, 170.

⁴¹⁾ Исто, 170-171.

⁴²⁾ Inqu. di stato b. 51. Из упутства инквизитора генералном провидуру од 7-VI-1781.

⁴³⁾ В. Ђорђевић, Исписи, с. 46-47.

⁴⁴⁾ Inqu. di stato b. 52 од 7-VI-1781.

⁴⁵⁾ Inqu. di stato b. 51. Из извјештаја млетачког конзула у Трсту од 17 јуна 1781.

⁴⁶⁾ Inqu. di stato b. 52. У Упутству инквизитора млетачком амбасадору у Бечу од 21-VII-1781.

двором, који није показивао много интересовања за све предлоге и напоре гувернадура, приморао је Радоњића да поново покуша да се обрати Русији. Тамо је упућен Шаровић са још двојицом Црногораца.⁴⁷ По свој прилици ова делегација је упућена из Трста, пошто гувернадур из Беча пише 31 маја о томе као о свршеној ствари.

Инквизитори су тражили од свог посланика у Бечу да хитно упутити извјештај о мисији и намјерама Радоњића. Пажљиво прибирајући податке о Радоњићу, млетачки посланик у Бечу Никола Фоскарини није могао ништа значајно открити. И овај пут су Црногорци, како је амбасадор обавијештен, нудили војне услуге бечком двору, али како не постоје никакви изгледи на рат, то им је одговорено да се могу, ако хоће, населити у Аустрији и то у Краљевици (Porto Rè).⁴⁸ За ову сеобу Црногораца у Аустрији, поред Каменаровића и Марковића, ангажовали су се Марко Тановић, побуњеник из доба Шћепана Малог, и Давид Радановић из Паштровића. О тој сеоби било је говора и прошле године, али даље од намјера, и поред ангажовања ових људи, није се извело ништа. То је само забрињавало Млечане, који су одлучно настојали да ликвидирају Тановића и Радановића. Млетачким властима у Котору успјело је да Радановића ухапсе, тек 13 јула 1781 и да га као „злочинца против Републике“ спроведу у Венецију.⁴⁹

У Бечу се нијесу много журили да одговоре црногорској делегацији. Бечки двор био је врло обазрив и начелно заузео је исти став као и раније: да се не може предузети ништа, док се ствари не испитају на терену. Али овога пута бечки двор је био вољан да некога упутити у Црну Гору. То је био несумњиво успјех ове црногорске делегације. 16 октобра цар је одредио пуковника Павлића да предводи једну аустриску мисију у Црну Гору.⁵⁰ Црногорској делегацији цар је одобрио за пут и 400 дуката.⁵¹ Делегација је тек почетком новембра напустила Беч. У Црној Гори проносиле су се вијести о великом успјеху гувернадура у Бечу, о доласку једног царског официра, последице којега ће ускоро доћи три хиљаде војника.⁵² Тако је скоро прошло двије године, док се бечки двор није одлучио да упутити једну мисију у Црну Гору да проучи право стање, па да се тек онда донесе дефинитивна одлука о ставу према Црној Гори.

⁴⁷) С. Мијушковић, н. д., с. 172.

⁴⁸) Inqu. di stato b. 493. Scembrun 7 luglio 1781.

⁴⁹) С. Мијушковић, н. д., с. 175.

⁵⁰) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 26.

⁵¹) Исто, с. 27.

⁵²) С. Мијушковић, н. д., с. 175.

II

У аустриској делегацији коју је предводио Павлић налазили су се још капетан Орешковић, поручник Букасовић и опат Долчи. Средином новембра 1781 мисија се упутила за Црну Гору. У Ријечи су затекли црногорску делегацију, гдје им се од делегата придружио Нико Петровић и поп Ђуро Марупић, док је Радоњић настојао да стигне у Црну Гору прије аустриске мисије, како би могао извршити потребне припреме за дочек делегације. Аустриска мисија стигла је у Црну Гору 28 децембра 1781 године.⁵³ Павлићева мисија имала је овај циљ: да тачно упозна унутрашњу ситуацију у Црној Гори и да испита да ли би аустриско уплитање довело до компликација са сусједним државама и колика је фактична војна вриједност Црне Горе. Циљ аустриске мисије требало је да остане потпуна тајна, осим за неколицину најзначајнијих људи у Црној Гори. Званично су ширене вијести да су штампари, али та маска била је сувише наивна и за Млечане и за Турке. Млетачким властима у Котору сигурно је било јасно да нико из Европе није дошао у Црну Гору да штампа књиге. Которски провидур се обратио самом гувернадору и тражио од њега објашњење о аустриској мисији. Из једног гувернадуровог писма которском провидуру Данијелу Балби, од 16 јануара 1782 године јасно се види да је Радоњић одмах обавијестио млетачке власти у Котору о доласку аустриске делегације. „Како сам долазио вашем преузвишењу и зборили смо. Ја сам био и зборио с онијем људима, који су били рекли да жуде виђети ваше п. имати љубав“.⁵⁴ А у једноме другом писму истога датума, упућеном Стефану Стјеповићу, говори о истом предмету и на крају додаје: „Чуо сам да је велики кнез русиски доша на Тријешће, зато молим, ако се чује, пишите ми“.⁵⁵ Тако од самог доласка аустриске мисије у Црну Гору и Млечанима и Турцима било је јасно да се ради о значајним политичким везама. Которски провидур, пети дан по њиховом доласку у Црну Гору, обавијестио је скадарског пашу о њима.⁵⁶ А у једном другом писму из јануара мјесеца, провидур је савјетовао скадарском паши да нападне Црну Гору.⁵⁷ Али млетачке власти у Котору нијесу се задржале само на томе. Упутиле су у

⁵³) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 30. Међутим, у млетачким изворима не помиње се Орешковић као члан мисије, него инжењер Јене, поријеклом Француз.

⁵⁴) Архив САН, Томићева заоставштина, група XIX, д. 5.

⁵⁵) Исто, група XIX, д. 6.

⁵⁶) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 32.

⁵⁷) Исто, с. 34.

Стањевиће једног свог повјереника, који је стално тамо боравио⁵⁸ и неколико пута покушавале да их отрују.⁵⁹

У самом Скадру долазак ове мисије схватили су веома озбиљно. Млетачки повјереник протојереј Никола Миковић, који је био у Скадру, пише 16/27 фебруара како „у Скадар дође глас да је доша гувернадур црногорски у Црну Гору из Беча и да су дошли ш њим четири ћесаровца и један од њих да је принцип“.⁶⁰ Даље Миковић износи, како је паша скупио аге и „тако свиједини послаше на улака у Цариград“. И млетачком конзулу у Скадру било је познато да је паша писао Порти да су у Црну Гору стигли пет аустриских племића и да паша спрема војску од 30.000 људи.⁶¹

Опасност од скадарског паше постајала је сваким даном све више реалнија. Већ у почетку марта Црногорци су почели да набављају муницију. За Црмничку Нахију бринуо се Пламенац, а архимандрит Петар набављао је кришом муницију из Будве.⁶² Али све је то било недовољно у случају турског напада. Зато се гувернадур једним писмом од 18 марта обратио которском провидуру тражећи помоћ „будући знам да кершћанин кершћанину дужан (је) дат помоћ за обрану“.⁶³ Узалуд се гувернадур позивао на хришћанску солидарност и претстављао провидуру црногорски пораз као опасност за Млечане. Па и на крају „мало ћикулате“, што је послао као поклон, није нимало утицало на провидура. На ово писмо по наредби провидура одговорио је Бракјен 30 марта и прочитао лекцију Црногорцима, да би за њих било боље да нијесу доводили те „машкаре“ него да су у миру живјели с Турцима.⁶⁴ Одмах по пријему овог писма гувернадур,⁶⁵ којему није била јасна ова игра ријечи тражио је објашњење. »U ovi cash primio sam gospodsko vase pismo, u kojem vidim svu vasu dobrotu. Toliko te molim po uzdanici da mi istomacish onu riech sto to che riechi u brieme od maskarah. Za to se avisaiem da se moghu ulachati i da se liberam od svace stime od ovieh ludih sto su u Cernu Goru.

⁵⁸) С. Мијушковић, н. д., с. 176

⁵⁹) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 34.

⁶⁰) Архив САН, Томићева заоставштина, група XIX, д. 1. Садржај овог писма помиње и Мијушковић у н. д. на с. 178—179, али као недатираног. Писмо је писано „из лазарета от Котора“.

⁶¹) С. Мијушковић, н. д., с. 179. Мијушковић каже руских племића. Мислимо да је то омашка.

⁶²) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 37.

⁶³) Архив САН, Томићева заоставштина, група XIX, д. 10. Садржај овог писма наводи и Мијушковић у н. д., с. 179.

⁶⁴) С. Мијушковић, н. д., с. 180.

Za to ti pisem pod sakret i pod ispoviest da mi tu riech istomacis tvojim rukom za moc se ia vladati.«⁶⁵

На пријетње и припреме скадарског паше Црногорци су одговорили сазивањем збора 8 маја на Цетињу. На овом збору, поред уобичајеног међуплеменског измира и постизања јединства за отпор против Турака, претресано је и питање односа са Аустријом и аустриске мисије у Црној Гори. О мисији није на збору ништа народу саопштено, осим „да су то добри и поштени људи.“⁶⁶ Млетачки провидур у Котору настојао је да ово постигнуто јединство минира и у том циљу писао је владици Арсенију и осталим истакнутијим личностима у Црмници, савјетујући им да се одвоје од Црногораца.⁶⁷

Аустриска делегација већ до краја априла завршила је своју мисију у Црној Гори, покупила потребне податке и извршила извјесна картографска снимања. Млетачке власти у Котору стално су мотриле не њен рад и тачно биле обавијештене о њеним картографским снимањима. Давида Раџановића, који је прошле године био ухапшен, сада су Млечани због његових веза и познанства, упутиле у Црмницу. Он је од Михаила Пламенца дознао за тајан циљ њене мисије: њен главни задатак је да изврши картографска снимања Црне Горе, Брда и Албаније.⁶⁸ Када је један дио ових снимања извршила, мисија се спремила за одлазак. Павлић се обратио провидуру у Котор, да му дозволи слободан пролаз преко млетачке територије. Провидур је, не само испунио овај захтјев, него је наредио кнезу Побора Дамјану Кнежевићу и грбљанском кнезу Војину Бојковићу, да испрате аустриску мисију. Ујутро 15 маја поменути кнезови са четама од по тридесет људи упутили су се у Стањевиће да испрате аустриску мисију. Кнез Бојковић пише: „Ту сам се саставио с кнезом од Поборах и узели пет фурештих из манастира с пирикулом, бојећи се од наскоке црногорске. Упутили смо се и с нама заједно архимандрит Петар и мирно на игао на крај мора дошли.“⁶⁹

Док су млетачке власти у Котору предузимале све мјере предострожности због боравка аустриске мисије у Црној Гори, дотле је млетачки амбасадор у Бечу трагао да сазна нове појединости у вези с Павлићевом мисијом. Марковић и Каменаровић још увијек су опсиједали аустриски двор са својим старим приједлозима о сеоби Црногораца. Амбасадор је сазнао, како су Ни-

⁶⁵) Архив САН, Томићева заоставштина, група XIX, д. 7. Писмо није датирано ни адресовано. Али из садржаја јасно се види коме је упућено; на крају је потпис Јоан Radonich. Писмо је интересно, јер се из њега види да је гувернадур знао латинцу и нешто италијански.

⁶⁶) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 39.

⁶⁷) Исто, с. 40.

⁶⁸) Inqu. di stato b. 281 од 20-VII-1782.

⁶⁹) Архив САН, Томићева заоставштина, група XIX б. 3.

кола и Божо 8 априла предали аустриском двору један приједлог о сеоби Црногораца у аустриске земље. По том предлогу трошак за сеобу требало је да поднесе аустриски двор, док би досељеници за десет година били ослобођени свих пореза. Марковић и Каменаровић се спремају да отпутују у Црну Гору, а по мишљењу амбасадора, то једино може бити с циљем да изведу своју намјеру.⁷⁰ Ако Каменаровић и Марковић нијесу дошли у Црну Гору, нити се остварио њихов приједлог о иселењу Црногораца, у самој Црној Гори постојао је знатан број породица који је намјеравао да се исели. Сам Павлић у свом извјештају двору напомиње „да добар дио породица радо би се иселио,⁷¹ али је то немогуће извести због Млечана и Турака.

Приликом одласка аустриске мисије из Црне Горе Радоњић је настојао да с неколицином главара и он пође за Беч. Али Павлић није показивао много интересовања за ове гувернадурове планове, јер њихов долазак у Беч био би са аустриског становишта сувишан. Црногорци су вјеровали да последице доласка аустриске мисије у Црну Гору њихова ствар је успјешно завршена код аустриског двора и да је треба само убрзати. Зато су Ђорђе Пламенац и Преле Ђурашковић отпутовали за Беч с намером да лично интервенишу у том смислу. Из Бакра је Пламенац писао Павлићу, али му је овај одговорио да сада спремају предлоге и да се до септембра мјесеца не могу ничему надати.⁷² Они се нијесу задовољили тим одговором, него су продужили за Беч, гдје су стигли почетком јула.⁷³ Сам је гувернадур настојао да отпутује за Беч, што је било познато и у Венецији. Да би имали подробније податке о његовим намјерама и резултатима у Бечу, инквизитори су сматрали да заједно с Радоњићем треба да отпутује и Радановић, као њихов повјереник, у кога Црногорци и гувернадур имају пуно повјерење.⁷⁴ Међутим, од овог намјераваног пута у Беч није било ништа.

⁷⁰) Inqu. di stato b. 294. Прилог уз извјештај млетачког амбасадора у Бечу од 25 маја 1782.

Che venivano i detti due capitani bochesi, contro del qual appariva di fresco scrittura una lettera e progetto in data 8 aprile fatto dalli detti due ufficiali alla corte cesarea di condurvi dal Montenero alquanti delle famiglie ad abitar ad Aquileja, da essere essenti per dieci anni da ogni gravezze. Il secodno, che sbarcate qualor saranno dalla cesarea, supplite tutte e cadaune spese delli bastimenti e vito, che fossero occorse nel loro viaggio.

⁷¹) Д. Вуксан, Црна Гора у доба младости митрополита Петра I, Записи XXI, с. 263.

⁷²) Inqu. di stato b. 281. Прилог уз извјештај из Задра од 25 септембра. Ово писмо писао је из Бакра Ђорђе Стефановић Стефану Шаровићу у Трст, с тим да га достави гувернадуру. Писмо је од 17 јула 1782.

⁷³) Д. Лекић, н. д., с. 57.

⁷⁴) Inqu. di stato b. 51. Из упутстава инквизитора генералном провидуру од 3 августа 1782. Verso del Radanovich poi lo animerà a coltivare le possibili intellegenze col governatore del Montenegro, non impegnandosi per ora di passar in sua compagnia a Vienna.

Резултате своје мисије у Црној Гори Павлић је изложио у два опширна извјештаја двору од 10 августа.⁷⁵ Док је Кауниц сматрао да је потребно наћи начин, како да се Црногорци одрже у добром расположењу према Аустрији, дотле је цар нашао „да ова цијела црногорска ствар не вреди да се више о њој ради.“⁷⁶ Тако ни приједлог ове треће црногорске делегације није усвојен. Аустрија није прихватила понуђени протекторат Црне Горе. Међутим, она је ипак успјела да заинтересује бечки двор у толикој мјери, да је он упутио једну мисију у Црну Гору. Бечки двор је сада био начисто, шта претставља Црна Гора и какви могу бити њихови стварни интереси у овој земљи.

Тако је Црна Гора напуштена од Русије, без подршке Аустрије, омрзнута од Млечана и Турака, остала потпуно усамљена. То је био тежак пораз гувернадуре и осталих главара, који су одлучно настојали да се вежу за Аустрију. Павлић је једним писмом из Беча од 21 септембра покушао да још одржи у доброј нади гувернадуре и остале. Каже како су му министри обећали „испросити пред ћесаром све што сви жудите.“⁷⁷ Али цар је својим ријешењем запечатио сва та обећања.

У таквим околностима потпуне усамљености, гувернадур је покушао да се приближи Млечанима. 21 септембра 1782 године обратио се једним врло интересантним писмом генералном провидуру. О Аустрији није ни ријечи рекао, него је почео с излагањем традиционалне руско-црногорске сарадње од Петра Великог, истичући како су Црногорци увијек устајали против Турака на позив Русије. »Caco cuiem sadec daie Porta otomanska Rossii zaratila, omisliam se sto che iopet sada Rosia, caco su i u prva vremena primali i diversion cineli. Utoliko ia mechiem pred ochi vasoi presvietlosti, sto bi se moglo zgoditi i u sadasnim bremenima na ove confine isto.

Ia priczivan moiu viernost prevedromu principu sto bi bilo za izgled vasegha preuscisenstva, coi zelim vase slavne naredbe caco bih mogao svoiom viernosti usladiti slavne naredbe prevedroga principa i ovo pod pecat od sacreteche, da ne bi mogao nitco i ni u coie brieme ovu moi viernost, sto pre cazivam vasemu preusvisenstvu penetrat.«⁷⁸ Гувернер је страшио Млечане Русима, и то не позивањем на пријатељство Русије, него на млетачке интересе према Црној Гори. Изјава пријатељства и оданости била је више фраза и покушај да се нормализују односи с млетачким властима у Котору.

⁷⁵) В. Ђорђевић, Исписи, с. 58—86.

⁷⁶) Д. Лекић, н. д. 59.

⁷⁷) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 58.

⁷⁸) Архив САН, Томићева заоставштина група XIX д. 9.

Међутим, гувернадур још увијек није губио наду у Аустрију. У Бечу су још били Пламенац и Ђурашковић. Средином фебруара 1783 године они су се вратили у Црну Гору с великим разметањем о новчаној помоћи Црној Гори. Пламенац је кришом дошао на Стањевиће и предао гувернадуру нека писма. Од кога је Радоњић добио писма, Млечани нијесу сазнали, иако су им све остале појединости биле познате.⁷⁹ Гувернадур је одмах крајем марта са сердаром Петровићем отпутовао за Ријеку.⁸⁰ Млетачке власти у Котору биле су обавијештене, како је цар лично позвао гувернадура да би Црногорци били спремни када Аустрија упане у Босну. Такође су дознали како се Црногорци спремају да напану Котор и труде се да набаве аустриске заставе.⁸¹ Колико је од свега овога било тачно, због недостатка аустриских извора, тешко је оцијенити. Али у сваком случају, одлазак гувернадура за Аустрију повратио је наде Црногорцима. Радоњић је дуже времена провео у Трсту, гдје је 16/27 маја 1783 године заједно с Иваном Радоњићем примио „у зајам тисућу цекина ћесароваца“.⁸² Вјероватно да је Радоњић и овом приликом посетио Беч, јер видјели смо колике је наде полагао у бечки двор. И овога пута није пропустио прилику да се обрати цару с молбом да Аустрија успостави ред у Црној Гори⁸³, што је практично значило поновно тражење аустриске заштите. Наравно цар није прихватио ову понуду.

Гувернадур се вратио у Црну Гору тек крајем новембра и одмах се обратио которском провидуру Доменику Марчелу и надинтенданту Вракјену.⁸⁴ У оба писма Радоњић изражава наду и увјерење да ће которске власти, као и он лично, предузети све потребне мјере, како би уклонили низ сукоба између Бокелја и Црногораца. На ова писма одговорио је Вракјен у име провидура Марчела и истакао потребу за заједничку сарадњу у том правцу.⁸⁵ Ти сукоби су били узели толике размјере да је и млетачка влада сматрала за потребно да њени претставници у Котору нађу потребна средства за уклањање честих и тешких сукоба на њиховим границама у Боки Которској.

⁷⁹) Inqu. di stato b. 282. Из једног писма попа Михаила Пламенца од 25 марта (4 априла) 1783 из Бољевића. Не знамо коме је писмо упућено. Вјероватно неком млетачком повјеренику.

⁸⁰) Inqu. di stato b. 282. Из извјештаја конфидента Симона Марковића из Доброте од 27-III-1783.

⁸¹) Inqu. di stato b. 282. Из извјештаја Себастијана Албертија. Cat-taro 11 aprile 1783.

⁸²) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 60.

⁸³) Исто, с. 61.

⁸⁴) Inqu. di stato b. 282. Прилог уз извјештај од 27-I-1784. Гувернадурово писмо је од 28 новембра — 9 децембра 1783.

⁸⁵) Inqu. di stato b. 282. Прилог уз извјештај од 27-I-1784.

Тако је, и поред личног залагања гувернадурa, како на спољном политичком плану, тако и унутар земље Црна Гора за посљедње двије године остала усамљена, а изнутра подривена унутрашњим међуплеменским сукобима. Још за вријеме боравка аустриске мисије у Црној Гори, скадарски паша је вршио извјесне припреме за напад, али до тога није дошло. У току 1784 године паша је почео са отвореним пријетњама. И овај пут Радоњић се обраћа за помоћ аустриском двору. 6 јула аустриски вице-канцелар је одговорио да ће цар као заштитник хришћана у Турској наредити своме послашнику у Цариграду „да се свим силама заузме да спречи сва даља злостављања“.⁸⁶ Дакле, цар је и овај пут обећао да ће се заузети за Црну Гору, али као заштитник хришћана, а не Црногораца. Ако је до ове аустриске интервенције на Порти дошло, она је само могла погоршати положај Црне Горе. У Цариграду се знало о аустриској мисији у Црној Гори, која је по схватању Порте имала за циљ да од Црне Горе створи једну стратегиску позицију против Турске. Зато је Порта сматрала да само енергичним војним мјерама може се спријечити тежња Црне Горе за аустриском заштитом. И у љето 1785 године скадарски паша Махмут Бушатлија напао је Црну Гору, прегазио је, похарао и попалио.⁸⁷ Тако је народ Црне Горе, у нади у аустриску заштиту, доживио турски напад и репресалије. Гувернадур Радоњић одмах је о овоме извјестио Беч и тражио хитну помоћ за пострадали Црну Гору. Кауниц је у свом реферату од 29 августа 1785 године предлагао цару да аустриски и руски посланик у Цариграду интервенишу на Порти, али не у име својих дворова.⁸⁸ Цар није ни овај приједлог прихватио.

У Црној Гори, последице рушилачког похода скадарског паше, стање је било врло тешко. Црногорци су тражили помоћ на све стране. Гувернадур Радоњић и сердар Петровић обратили су се руском конзулу тражећи дозволу да се селе у Русију и да им се упути војничке спреме, ако руски двор има намјеру да употребљава Црногорце у рату против Турака.⁸⁹ Такође, гувернадур је тражио помоћ и од Аустрије. У једном писму од 10 марта 1785 Радоњић преклиње цара да „не упустите нас варварском до коначна разорењу“.⁹⁰ Истога дана гувернадур упућује по свом рођаку једно писмо канцелару Кубенцу у коме истиче вјерност аустриском двору.⁹¹ Али на црногорску несрећу није се нико смиловао. И да би патња била тежа у 1787 настала је страшина глад у Црној

⁸⁶) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 62.

⁸⁷) Ј. Томић, Махмуд Бушатлија, Глас 76, 101—212.

⁸⁸) В. Ђорђевић, Црна Гора и Аустрија, с. 66.

⁸⁹) М. Драговић, Русија и Црна Гора, Гласник СУД, књ. 72, с. 260.

⁹⁰) В. Ђорђевић, Исписи, 139.

⁹¹) Исто, 140.

Гори. Радоњић се обратио 14 децембра грофу Кобенцљу тражећи хитну помоћ у храни, јер „од глади је народ доша васколик да помре или да се пресели“.⁹² Ово писмо показује сву несрећу и патње једног народа, који у борби против Турака и елементарних недаћа подноси огромне жртве, без ичије стране помоћи. Али овај пут Аустрија је била спремна да помогне, и то не из неких хуманих разлога, него што је требало искористити Црногорце у борби против Турака, јер се и сама Аустрија нашла у рату против Турске као савезник Русије.

Значајни успјеси Русије у рату против Турске, санкционисани мировним уговором у Кучук-Кајнарџију 1774 године, почали су аустриске апетите према Турском Царству. Оба двора вјеровали су да је дошао крај турској владавини на Балкану. Њима је само остало да се споразумију о турском наслеђу. Споразум између два двора је постигнут 1782 године. Основа тога савеза био је „грчки план“ царице Катарине II, који се никада није остварио.

Порта није чекала напад. Потстицана од Енглеске, она је објавила Русији рат 26 јула 1787. У складу са руско-аустриским споразумом почетком идуће године наступила је у савезу с Русијом и Аустрија. Изненада је у рат ушла и Шведска која је покушала да искористи повољне прилике како би повратила дио балгичких земаља, што је изгубила у доба Петра I. Енглеска и Пруска непријатељски су се држале према Русији. У таквим спољно-политичким условима и Русија и Аустрија рачунале су на велику подршку балканских народа па и на Црногорце. У Црну Гору упућена је једна аустриска делегација, а ускоро и Русија је послала своје претставнике.⁹³

У великом плану Катарине II Црна Гора требало је да одигра једну ситну улогу. Њена улога је била да својом борбом задржи један дио турских снага које би иначе могле бити упућене на руски или аустриски фронт. За Русију или Аустрију та улога је била незнатна, али народ Црне Горе, који је прије неколико година доживио тешко пустошење, требало је још једанпут да се изложи великој опасности. У току цијелог XVIII вијека, српски народ који је толико пута устајао на позив Аустрије или Русије, у борбу против Турака, без обзира на исход рата тешко је страдао. И сви ти устанци и борбе идејно, нијесу објективно

⁹²) Исто, 141—142.

⁹³) Аустриско-црногорски односи у току овога рата и касније добро су познати по радовима: В. Ђорђевића, Д. Вуксана и Д. Лекића. Млетачки извори које смо нашли у Томићевој заоставштини у архиви САН врло су оскудни, да их није вриједно ни саопштити, јер из њих не можемо извести никакав закључак о ставу Венеције у том периоду. Сигурно је да су Млечани с пажњом пратили ове догађаје и да се документација њима вјероватно налази у Државном архиву у Венецији.

излазили из оквира замјењивања турског, хришћанским господарем, па ни онда када се маштало о Душановом Царству. На тој основној линији борбе српског народа против Турака, његови савезници су били оне европске државе које су комадале Турско Царство.

Из тог односа једног малог народа који се отима од турске власти с ослоном на Русију или Аустрију створили су се односи пријатељства и сарадње. Такав случај био је с народом Црне Горе. Одбачен од Русије, његови главари траже заштиту Аустрије с увјерењем да ће их заиста помоћи. Али као и за Русију, тако и за Аустрију, Црна Гора је вриједила онолико колико је могла користити у борби против Турака, за остварење својих завојевачких планова на Балкану. Она преговара и шаље своју мисију када јој је потребно да добије војнике из Црне Горе или да подигне Црногорце у борбу против Турака. Тако су се створили односи између малог и великога, између једног народа који преклиње за помоћ и једне државе која гледа како најбоље да искористи тај народ за своје планове. Извјесна новчана помоћ Аустрије Црној Гори, управо њеним главарима, још јаче разоткрива суштину тих односа. Том милостињом аустриски двор је сматрао да може одржати Црногорце у добром расположењу према себи, да би у погодном тренутку одиграли ону улогу коју им намијени Аустрија. Ти односи су се компликовали посредништвом разних авантуриста. Што су се у те односе уплеле још и такве личности, утолико је било горе за Црногорце. Објективни друштвени услови у Црној Гори пружали су могућности разним авантуристима да покушају једну трговину с народом Црне Горе. А међуплеменски сукоби још су се више поопштравали на спољнополитичком плану.

Венеција која није могла више да испуњава ону улогу коју су могле одиграти Аустрија или Русија, као први сусјед Црне Горе, пажљиво је мотрила на црногорско-аустриске односе. Ако званично није могла предузети никакве мјере да спречи те односе, она је настојала да ситним интригама и подбадањима Турака изазове унутрашњи неред у Црној Гори и на тај начин осујети њихово остварење. У томе је донекле и успјела. Таква њихова политика према аустриско-црногорским односима била је диктована стварним односом политичких снага на Балкану. Сама Венеција већ је почела да осјећа тежину једног царства на својим границама. За Млечане Порта у ово доба није претстављала никакву опасност. Ширење Аустрије на рачун Турске за Млечане је било опасно. Тако је Венеција у овом периоду стала на позиције очувања интегритета Турског Царства на Балкану.